

міфологічну свідомість первісних людей із «наївною» свідомістю дво-трирічних дітей, для яких не існує абстрактних понять – лише конкретні речі, не існує етичних критеріїв – радше система табу (заборон), не існує межі між реальним та нереальним (як і самого поняття «реальності» чи «нереальності»), а причинно-наслідкові зв'язки замінюються найпростішою часовою послідовністю чи просторовою суміжністю (навіть складнопідрядні речення такою свідомістю не сприймаються, оскільки потребують уже певного рівня абстрагування).

Так само, маючи зразки міфів різних народів, можна було б показати подібність їхніх структур, зокрема вельми схожу у різних міфах роль богів-деміургів, «культурних героїв» та протилежних їм хитрунів-«трікстерів», еволюцію міфу від зображення хтонічного світу, світу потвор і зооморфних (твариноподібних) богів до богів людиноподібних (антропоморфних), пов'язаних сімейними та іншими соціальними відносинами, зрештою – можна було б показати вражаючий образ умираючого й воскресаючого бога («зерна») у землеробських культурах, що згодом так яскраво трансформувався у християнстві.

Певні недоліки можна догледіти і в самих текстах, де представлено найпопулярніші і найбільш, сказати б, «олітературнені» казки й міфи і де бракує, однак, не менш цікавих (по-своєму) міфів архаїчних – австралійських, полінезійських, африканських. Усе це, зрозуміло, не применшує вартості книг – перших, зрештою, в цьому роді, виданих в Україні.

М. Р.

J. Lobodowski. Narod jest niesmiertelny. [Виступи й інтерв'ю. Публікація Барбари Трухан]. – Poznan: Wers, 1996. – 102 s.

Донедавна творчість Юзефа Лободовського (1909 – 1988) була майже такою самою невідомою в Польщі, як і в Україні. Емігрувавши під час другої світової війни на Захід, він понад двадцять років пропрацював у польській редакції іспанського радіо в Мадриді, де загалом заслужено здобув собі репутацію завзятого антирадянщика й антикомуніста. Цьому сприяла й громадська та літературна діяльність поета, його активні публіцистичні виступи в західній та польській еміграційній пресі.

Такого, річ ясна, не пробачала не лише комуністична Москва, а й значно ліберальніша комуністична Варшава, – котра загалом толерантно ставилася до своєї неполітизованої діаспори (твори Мілоша, наприклад, хоч і зі скрипом, а все ж з'являлися час від часу в ПНРівських часописах та антологіях). Найкурійозніше в цій ситуації було те, що в 30-х роках молодий Лободовський фліртував з комуністами, був редактором кількох лівих видань у Любліні, що їх закривала, одне за одним, цензура, й сам писав досить радикальні статті та вірші. Обійти цю сторінку його діяльності було важко, отож офіційні історики «прогресивної» польської літератури часто

згадували «революційні» люблінські видання 30-х років і навіть наводили з них цитати, забуваючи лише про таку дрібницю, як прізвище їхнього автора та видавця.

Лише в 1989 році, у розпалі советської, а відтак і польської «перестройки», табу з імені Лободовського було знято. У Любліні вийшла книжка його вибраної лірики «Лист до краю». Сам Лободовський, щоправда, не дожив року до цієї події, а разом і до свого 80-річчя. Збулося його сумне пророцтво: «Щоб томик поезій котрогось із емігрантських поетів з'явився в Польщі, цей поет мусить спершу померти».

Книжки Лободовського виходять тепер у Польщі щороку, часом навіть по кілька в різних видавництвах, відбиваючи не лише читацький інтерес до забороненого тривалий час імені, а й, певною мірою, чималий обсяг поетової спадщини, яка нараховує два десятки видрукованих збірок поезії і ще, певно, стільки ж невидрукованих книжок прози, віршів, перекладів, серед яких – чотиритомна антологія української поезії, від «Слова о полку Ігоревім» до Василя Стуса і Василя Симоненка.

Найновіша книжка Юзефа Лободовського «Народ безсмертний», видана нещодавно познанським видавництвом «Wers», є загалом маргінальною у контексті сьогоденної велетенської польської «лободовськіани», а проте з українського погляду вона є надзвичайно важливою, оскільки саме в цій книзі письменник як ніде чітко і послідовно артикулює ідеї польсько-українського порозуміння й співпраці. Фактично книга є збіркою письменникових виступів та інтерв'ю, записаних у 1977 – 79 роках і підготовлених тепер до друку польською журналісткою Барбарою Трухан. Половина з цих виступів була виголошена у Нью-Йорку – в Українському народному домі та в Науковому товаристві ім. Шевченка – і, звичайно, стосувалась української тематики найбезпосередніше.

Головним аргументом письменника на користь польсько-українського порозуміння є, безумовно, аргумент геополітичний – залежність обох народів від московського центру та гіркий історичний досвід взаємних конфліктів, які не давали стратегічного виграшу ні полякам, ні українцям, зате з яких завжди користали сусіди, найчастіше росіяни. Лободовський називає всю польсько-українську історію «суцільною смугою помилок та провин». Він проте не погоджується з тими польськими й українськими лібералами, котрі стверджують, що обом народам треба забути минуле і спробувати будувати нові стосунки з чистого аркуша. Це утопія, вважає Ю. Лободовський, бо «жоден народ не потрапить забути свого минулого, а якщо потрапить – перестане бути народом».

Від історії не слід відмовлятися, стверджує Лободовський, але з усього її бруду й крові слід виходити розкайними й очищеними, історично мудрішими. Він порівнює історію з давньогрецькою трагедією, в якій глядач не владен нічого змінити, але від споглядання якої здатен пережити катарсис – очищення через співчуття, співпереживання, «визнання щирого жалю та скрухи».

Втім, є й другий аргумент на користь польсько-українського порозуміння, про який автор говорить не так своєю публіцистикою, як власною поетичною творчістю та перекладацькою діяльністю. Цей аргумент – культурний, спричинений багатьма роками спільного існування поляків та українців в одній державі, на одній території, в суто людському, а не абстрактно-політичному вимірі. Особисте життя Юзефа Лободовського є великою мірою утвердженням саме цього, культурницького, аргумента.

Народжений 1909 року на польсько-литовському пограниччі в родині царського офіцера (ні Польщі, ні Литви в той час не існувало), Юзеф Лободовський опинився під час першої світової війни у Москві, згодом на Кубані, переважно українському в той час регіоні, і саме там уперше прилучився до українства – через народні пісні і барвисту, звабливо подібну до відомих йому польської і російської й водночас дражливо незрозумілу мову.

У короткому слові про Лободовського, виголошеному 1977 року в Нью-Йорку і дбайливо включеному Барбарою Трухан до рецензованої тут книжки, знаний на еміграції поет і художник Святослав Гординський намагався пояснити «українофільство» свого польського колеги двома чинниками – потягом до екзотики, до романтичного міфу України, витвореного польськими поетами «української школи», та покликом крові, «атавізмом», «відродженням голосом предків». Сам поет начебто визнавав своє українське походження і навіть обігрував його в деяких віршах, на кшталт «Кінь отамана Лободи» чи «Похвала Україні». Але що в цьому «українофільстві» було від реальної біографії, а що від поетичної, вигаданої, – сказати важко, – в кожному разі, без докладніших документальних студій. Зате в одному з записаних Барбарою Трухан виступі він досить чітко пов'язав своє навернення в українство з подіями 30-х років на підсоветській Україні – «штучним голодом 1933-го року, жертвами якого стали мільйони українських селян, депортаціями мільйонів людей на Сибір та майже цілкомбитим винищенням української творчої інтелігенції».

Саме ці події, поряд з аналогічними процесами у Росії (вбивство у 1934 році Кірова та розв'язаний з цього приводу масовий терор), спонукали Лободовського відійти від комуністів, заманіфестувавши це в 1935 році статтею «Сумні порахунки». «Я не зраджую гасел свободи, – писав поет, – але я пориваю з людьми, які zdeгенерували соціалізм. Я завжди вважав, що революція – це повернення гідності кожній особі. Але я не думаю, щоб людська гідність тріумфувала там, де найдостойніші змушені шукати її в самогубстві».

Тут, вочевидь, є прямий натяк на долю знаного за межами України письменника Миколи Хвильового, наймення якого поет згадає згодом у вірші «Вільна земля», і є, вочевидь, не менший біль з приводу глибоко шанованих Лободовським російських поетів – Маяковського і Єсеніна. Та головне – є глибоке, гуманістичне переосмислення самого поняття «революційності»: «Для мене контрреволюціонерами

є, власне, тупі марксистки й усе оте, що має нині ярлик офіційної революції».

Слід пам'ятати також, що 1934 року Лободовський познайомився у Варшаві з видатним українським поетом та есеїстом, емігрантом зі Східної України, Євгеном Маланюком. Саме Маланюк залучив його до роботи над великим томом Шевченка польською мовою (понад сто творів), який вийшов друком 1936 року з 21 перекладом Лободовського. Вплив Маланюка, з яким вони й далі приятелювали на Заході, потребує докладнішого дослідження, проте вже тепер можна сказати, що він був значним і не обмежувався листуванням та взаємними перекладами. Правдоподібно, Лободовський дивився на всю українську поезію, на всю українську проблематику до певної міри очима Маланюка, і те, що він свою чотиритомну антологію української поезії назвав «маланюківським» образом – «Скіфська Еллада», – є теж по-своєму фактом промовистим.

Від середини 1930-х років українські мотиви у творчості Лободовського дужчають, а в 50-х він, по суті, створює на ці мотиви дві книжки – «Золота грамота» (1954) та «Пісня про Україну» (1958). Симптоматично, що перша з них з'явилася друком того самого року, коли в Україні широко святкувалося 300-річчя «возз'єднання» України з Росією – бучна пропагандистська акція, перетворена на черговий акт українського самоупослідження. Відповідь Лободовського була сповнена гідності й глибоко потамованого історичного болю:

І нашу свободу, й свободу вашу
знов засипає ще теплий попіл.

Ще в 30-х роках за ці свої вірші, а ще більше – за активні виступи проти антиукраїнських акцій польського уряду, Юзеф Лободовський здобув собі прізвисько Отаман Лобода, доброзичливе в устах друзів, глумливе в устах неприятелів. Сам поет ніколи не ображався ні на одних, ні на других, вважаючи його в обох випадках компліментом.

У 1998 – 99 роках українська громадськість має шанс вшанувати десятиріччя з дня смерті й дев'яносторіччя з дня народження поета, який зробив для України не менше, ніж для Польщі, і який заслуговує коли не бучних п'ятитомників, то бодай скромної згадки у періодиці.

М. Р.

T. Bukkvoll. Ukraine and European Security. Chatham House Papers. – London, The Royal Institute of International Affairs and Pinter, 1997. – 129 p.

Книга Тора Буквола є важливим, роз'яснювальним внеском в українознавчі дослідження. Для зручності вона поділена на вступ і три розділи. Це ніби заклик для зацікавлених українськими справами, кількість яких постійно зростає серед багатьох журналістів, політиків, урядовців та вчених. Тор Буквол – лектор Норвезької військової